

MATURİDİLERDE TEKVİN SIFATI VE TEMELLENDİRİLMESİ

Temel YEŞİLYURT*

Tekvîn, Arapça *kevn* kökünden “tef’il’ babında türetilmiş bir kelimedir. Mazisi itibarıyla ‘omak, meydana gelmek; sonradan olmak’ gibi anlamlara gelse de tef’il kalıbında kullanıldığında kelimenin anlamı “oluşturma, meydana getirme, var etme ve yaratma” anlamı taşır. Bu terim nerede ve nasıl kullanılırsa kullanılsın, kastedilen ana tema “bir şeyin yoktan var edilmesi”dir. Mâtürîdîlere göre Tekvîn, Allah’ın zatı ile kaim ezeli bir sıfattır. Allah’ın diğer fiili sıfatlarını da ihtiva edecek şekilde “yok olanı, yokluktan varlığa çıkarma” anlamında Allah’ın yaratıcılığını ifade eder. Mâtürîdî’lerin tekvîn sıfatı konusundaki düşüncesi son derece açık ve nettir. Çünkü Allah’ın âlemin yaratıcısı oluşu ittifakla kabul edilmektedir. Âlemin yaratılmışlığı (hudusu) ve bir yaratıcıya olan ihtiyacı ortada olduğuna göre, Allah’ın tekvîn sıfatının var olması zorunludur. Mâtürîdî Gelenek Tekvîn Sıfatını Allah’ın subuti sıfatlarından birisi olarak görmüştür ve O’nun yoktan yaratıcılığını ifade etmek için kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Maturidilik, Tekvîn, Âlemin Yaratılmışlığı

GENESIS (TEKVİN) ATTRIBUTE AND JUSTIFICATION IN MATURİDİ SECT

Genesis (Tekvîn) is a Word coined from the Arabic root kevn within regard to ‘tef’il’ structure. Although historically it might mean ‘to be, to happen, to become’, when used under ‘tef’il’ structure it gains the meanings of ‘to form, to generate, to create’. Wherever this term is used, the intended meaning is ‘to create something out of nothing’. According to Maturidi Sect, genesis (Tekvîn) is a term used for the eternal self-stance of Allah. It means –including other actual attributes- the divine creativity of Allah, ‘to create something out of nothing’. The thinking of Maturidi sect regarding Genesis (Tekvîn) is quite clear since it is definitely accepted that Allah is the sole creator of the universe. It is a must concept since the belief in a created universe and accordingly a divine creator is adopted. The Maturidi Tradition perceives Tekvîn among the fixed attributes of Allah and used the term to explain its capacity to ‘create’

Keywords: Maturidism, Maturidi, Created Universe, Genesis.

Tekvîn, Arapça *kevn* kökünden “tef’il’ babında türetilmiş bir kelimedir. Mazisi itibarıyla ‘Olmak, meydana gelmek; sonradan olmak’ gibi anlamlara gelse de tef’il kalıbında kullanıldığında kelimenin anlamı “oluşturma, meydana getirme, var etme ve yaratma” anlamı taşır. Bu terim nerede ve nasıl kullanılırsa kullanılsın, kastedilen ana tema “bir şeyin yoktan var edilmesi”dir.¹ Mâtürîdî düşünürlerin de bu terime yükledikleri anlam “bir şeyin yokluktan varlığa çıkarılması”dır ve onlara göre tekvîn, tahlik, icat, halk, ihdas ve ihtira gibi kavramlarla eş anlamlı sözcükler olup hepsiyle bir

*Prof.Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı.

¹ Cürcanî, Seyyid Şerif, *Ta’rifât*, Tah: Abdurrahman Umeyra, Beyrut, 1987, s.94.



şeyin yoktan yaratılması kastedilmektedir.² Tekvîn sıfatının madumun varlık düzlemine çıkarılması olarak tanımlanması ve bu sıfatın diğer fiili sıfatlarla (fiil, halk, tahlik vs.) eş anlamlı oluşu konusunda Taftazani Şerhu'l-Akaid'de benzer düşünceleri dile getirmiştir.³ Ancak Mâturîdîlerin fiili sıfatları ifade etmek için yalnızca "tekvîn" lafzını tercihleri, daha önceki kelamcılarının bunu bu tarzda kullanmaları ve mutat olanın böyle olması nedeniyledir.⁴

Mâturîdîlere göre Tekvîn, Allah'ın zatı ile kaim ezeli bir sıfattır. Allah'ın diğer fiili sıfatlarını da ihtiva edecek şekilde "yok olanı, yokluktan varlığa çıkarma" anlamında Allah'ın yaratıcılığını ifade eder.⁵ Bu anlamda Tekvîn teriminin kullanılması, Mâturîdî ve sonrası düşünürlerle aittir. Örneğin İmam Mâturîdî'nin düşüncelerine büyük ölçüde kaynaklık eden Ebu Hanife⁶, "Allah isimleri, zatî ve fiili sıfatlarıyla ezeli ve ebedidir" dedikten sonra Allah'ın zatî sıfatlarını hayat, kudret, ilim, kelam, semi, basar, irade olarak sayarken, fiili sıfatlarını tahlik, terzik, inşa, ibda, sun vb. sıfatlar olarak zikreder.⁷ Başka bir ifadeyle Ebu Hanife Allah'ın fiili sıfatlarını dile getirmek için toplayıcı bir terim olarak "tekvîn" terimine yer vermemektedir. Buradan hareketle bu terimi ilk kez kullanan düşünürün Mâturîdî olduğunu söylemek mümkündür. Allah'ın fiili sıfatları ve onların tamamını ifade eden "tekvîn", Eş'arilerin iddia ettiği gibi nispetlerden ibaret değildir. Fiili sıfatların her biri ayrı ayrı ve müstakil sıfatlar olmayıp, hepsi tekvîn sıfatına racidirler. Bunların her birinin ayrı ayrı ezeli, müstakil sıfatlar kabul edilmesi durumunda bundan kadim varlıkların çoğaltılması (taaddüd-ü kudema) riski ortaya çıkar. Aksine bunlar tekvîn sıfatının taalluklarından ibarettirler ve tekvîn hayata taalluk edince ihya; ölüme taalluk edince imate ve rızka taalluk edince de terzik (rızık verme) şeklinde adlandırılırlar. Dolayısıyla bunların tamamını ifade etmek için kullanılan toparlayıcı terim "tekvîn" dir.⁸

² Neseî, Ebu'l-Muin, *Tabsiratü'l-Edille*, tah. Claude Selame, Dımaşk, 1993, I/306; Neseî, Ebu'l-Berekât, *el-İ'timad fi'l-İ'tikad*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih: 3085, vr.25b; Semerkandî, Şemsuddin, *el-Mu'tekad li İtikadi Ehli'l-İslam*, tah. İsmail Yörük-İsmail Şık, Araştırma Yayınları, Ankara, 2011, s.14.

³ Taftazanî, Saduddin, *Şerhu'l-Akâid*, Tah. Ahmed Hicâzî es-Saka, Kahire, 1988, s.47.

⁴ Neseî, *et-Temhid fi Usûli'd-Din*, tahkik: Abdulhay Kabil, Kahire, 1987, s.28; Neseî, *el-İ'timad*, Vr.25b-26a.

⁵ Sabunî, Nurettin, *el-Bidâye fi Usulî'd-Diyâne*, tah. Bekir Topaloğlu, Ankara, 1991, s.35; Neseî, *Ebu'l-Berekat, Medâriku't-Tenzil*, İstanbul, 1984, II/118.

⁶ Hatta Neseî, Mâturîdî'nin tekvîn sıfatı konusundaki düşüncelerini Ebu Hanife'den alması nedeniyle şiddetli itirazlara maruz kaldığını zikreder. Bkz. Neseî, *Tabsıra*, 2/210.

⁷ Ebu Hanife, Numan b. Sâbit, *Fıkhul'Ekber* (Ali el-Kâri Şerhiyle Birlikte), Beyrut, 1984, ss.25-35.

⁸ Ali el-Kâri, *Şerhu Fıkhî'l-Ekber*, Beyrut, 1984, s.35. Fıkhul'Ekber Şârihi, Ali el-Kâri, burada zikredilen kısmın şerhinde, Ebu Hanife'ye göre bu sıfatların sayısını sekiz olarak zikretse



Tekvîn, Allah'ın diğer sıfatları gibi zatıyla kaim ezeli bir sıfattır. O, varoluş vaktinde âlemin ve her bir cüzünün var edilmesidir (tekvînidir). Tıpkı irade sıfatının var olma vaktinde tüm irade edilenlere taalluku gibi, tekvîn de ezeli bir sıfattır. Allah'ın Kudreti de bunun gibidir.⁹ Mâtürîdî'lerin tekvîn sıfatı konusundaki düşüncesi son derece açık ve nettir. Çünkü Allah'ın âlemin yaratıcısı oluşu ittifakla kabul edilmektedir. Âlemin yaratılmışlığı (hudusu) ve bir yaratıcıya olan ihtiyacı ortada olduğuna göre, Allah'ın tekvîn sıfatının var olması zorunludur. Çünkü Allah'ın "tekvîn" sıfatı kabul edilmediği takdirde âlem için, başka yaratıcılar arama gibi İslâm ulûhiyyet anlayışına zıt bir durumla karşı karşıya kalınabilir. Eğer âlem hâdis ise, onun ihdâs edicisi Allah'ın kendisi olmalıdır. Âlem, bütün cüzleriyle O'nun ihdasıyla meydana gelmiştir.¹⁰ Dolayısıyla Mâtürîdîlere göre Allah hâdis olmayan ezeli tekvîn sıfatıyla muttasıftır ve tıpkı ilim, irade ve kudret sıfatlarında olduğu gibi tekvîn sıfatı da ezeldir.¹¹ Âlemin her bir cüzü var olma vaktinde bu tekvîn sıfatıyla yaratılmıştır. Tıpkı irade sıfatının ezeli bir sıfat olması ve irade edilenlerin (muradatın) ona var olma vaktinde belli bir tertip ve takip üzere taalluk edişleri gibi. Âlem ve onun her bir cüzü Allah'ın mahlûkudur ve onun yaratma anlamına gelen tekvîni altında meydana gelmişlerdir ve meydana gelişleri de onun iledir. Zaten âlemin hâdis ve Allah'ın da muhdis oluşu konusunda diğer ekollerle de ittifak söz konusudur. Ancak Mâtürîdî düşünürlerine göre âlem hâdis ve "ihdas" da O'nun ezeli sıfatı ile değilse, âlemin onun ihdasıyla meydana gelmesi mümkün görünmüyor. Bu durumda, tekvîn sıfatı kabul edilmediği durumda, âlemin hâdis oluşunu kabul etmek de imkânsız hale gelmektedir.¹² Çünkü Mâtürîdî'ye göre hem âlemin kadim oluşunu savunmak hem de Allah'ın âlemin yaratıcısı oluşunu iddia etmek tutarlı değildir. Bu nedenle âlemin kıdemini savunanlar, Allah'ı onun yaratıcısı olarak değil illeti olarak görmüşler, ezelde illetin bulunup da malulün bulunmamasını imkânsız gördüklerinden âlemin de kıdemini kabul etmişlerdir.¹³

İmam Mâtürîdî'ye göre Allah'ın tekvîn sıfatı var olmakla birlikte, bu sıfatın başka bir deyişle yaratılışın ayrıntılarını bilmek ve onun mahiyetini açıklayabilmek insan sınırlarını aşmaktadır. Yaratılışın (tekvînin) insan anlayışına uygun düşen en kolay anlatımı, O'nun "ol"¹⁴ demesinden

de, (Ali el-Kâri, *Şerhu Fikhi'l-Ekber*, s.35), bizzat Fıkhü'l-Ekber'de bu "tekvîn" lafzı kullanılmamaktadır.

⁹ Neseî, *Tabsiratü'l-Edille*, 1/308; Neseî, Ebu'l-Berekât, *el-Umde fi'l-İtikad*, tah. Temel Yeşilyurt, Malatya, 2000, s.18.

¹⁰ Neseî, *el-İtimad*, Vr.26a.

¹¹ Pezdevî, Ebu'l-Yüsr, *Usûlu'd-Din*, Kahire, 2003, s.76

¹² Neseî, Ebu'l-Muin, *et-Temhid*, Kahire, 1987, s.28.

¹³ Mâtürîdî, Ebu Mansur, *Kitâbu't-Tevhid*, Tah. Bekir Topaloğlu, Beyrut, 2007, s.95.

¹⁴ Bkz. Yasin 36/82.



ibarettir. Onun ezeli ilminde saklı ve malum olan şey, zamanı geldiğinde “ol” (kün) emriyle meydana gelir. Allah her şeyi ne zaman ve nasıl meydana gelmesi gerekiyorsa, öyle meydana getirir. Bu ‘ol’ (kün) emri meydana gelecek olanların zaman mekânları sürekli değişmesine rağmen her şeyi var etmekte ve her şeyin varoluşundan haber vermektedir. Tekvîn ne kadar derinleştirilirse derinleştirilsin, nihai noktasına erişilmesi mümkün olmayan bir konudur.¹⁵ Ali İmran Suresi 18.ayetteki “Allah’ın kendi rububiyetine” şahadetini ele alan Mâturîdî, burada rububiyetin şahadeti’nin keyfiyetinin bilinemeyeceğini, hiçbir akılda onun mahiyeti bulunmadığını, bunun hakikatine tefekkür yoluyla erişilemeyeceğini ve hiçbir aklın buna ulaşmaya güç yetiremeyeceğini ifade eder. Allah’ın eşyayı yaratması (tekvîn etmesi)ni da buna benzeten Mâturîdî, buradaki tekvîn etme lafzının da yalnızca bir anlatımdan ibaret olduğunu, akılların ulaşabileceği bir mana bulunuşu anlamında olmadığını belirtir ve tekvînle anlayabileceğimiz mananın “yapma” anlamı olduğunu dile getirir.¹⁶

Allah’ın tekvîn sıfatını, tıpkı ilim irade ve kudret gibi diğer sıfatları gibi zatiyla kaim ezeli bir sıfat olarak gören Mâturîdîler, onu hem nakli hem de akli delillerle temellendirmişlerdir. Bu konuda Mâturîdî düşünürlerinin temel dayanak noktası Allah’ın Kur’an’da kendini “hâlık/yaratıcı”¹⁷ olarak isimlendirmesidir.¹⁸ Yüce Allah, Kur’an’da pek çok ayette yerin ve göğün yaratıcısı oluşundan ve yaratılışın kesintiye uğramadan devam ettiğinden söz etmektedir. Allah’ın evreni ve insanı yaratışından söz eden ayetler, onun tekvîn sıfatının delilleri arasında zikredilmiştir. Çünkü eğer tekvîn sıfatı kadim ve Allah’ın zatiyla kâim değil, Allah ezelde bu sıfat ile muttasıf değilse, bu durumda ayetlerin sözünü ettiği “yaratmanın” ezelde bulunmaması ve hilaf-ı hakikat olması gerekirdi ki, bu imkânsızdır.¹⁹ Ya da buradaki isimlendirmenin mecaz olması gerekirdi. Oysaki delil olmadan, hakiki anlamın terkedilmesi ve mecaza başvurulması düşünülemez. Ebû’l-Muîn en-Nesefî’ye göre duyularla algılanabilen âlem öncelikle bir fâilin fiiline, fiil de fâiline delalet eder. Naslarda da Allah’ın yaratıcı ve mesela âdil olmak gibi pek çok sıfatının yer aldığını bu sıfatların ona mecaz yoluyla nispet edilmesinin imkânsızlığını zikreder. Mâturîdî kelimalarına göre bütünüyle kâinat Allah tarafından yaratılmasaydı o ya kendi kendini yaratacak ki bu durumda Kur’an da “onu siz mi yaratıyorsunuz yoksa yaratan biz miyiz”²⁰ ayetiyle reddedilmektedir veya kâinattaki varlıklar

¹⁵ Mâturîdî, *Kitâbu’t-Tevhid*, s.113.

¹⁶ Mâturîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’an*, tah. Ahmet Vanlıoğlu-Bekir Topaloğlu, Dâru’l-Mizan, İstanbul, 2005, II/262-263.

¹⁷ Haşır 59/34. Bun anlamdaki diğer ayetler için bkz. Bkz. En’âm 6/102; Ra’d 13/16; Hicr 15/28; Fâtır 35/3; Sa’d 38/71; Zümer 39/62; Gâfir 40/62.

¹⁸ Pezdevî, *Usûlu’d-Dîn*, s.76.

¹⁹ Taftazanî, *Şerhu’l-Akâid*, s.47.

²⁰ Vakıa 56/59.



birbirini halk edecekti. Bu da devir ve teselsülü gerektireceğinden bătıldır.²¹ Allah, kendi yarattığı varlıklardan,²² yerin ve göğün yaratılışına dikkat çekmektedir.²³ Nesefî'ye göre Allah yerin ve göğün yaratılışı ve gece ile gündüzün birbirine takip edişini kendi vahdaniyetine deliller yaptı ki, akıl sahipleri buradaki hudus alametlerinden hareketle onu ihdas eden bir muhdise istidlâl etsinler. Burada istidlâlin konusu mefuldür, onun yarattıklarıdır.²⁴

Maturîdîlere göre tekvîn, müstakil bir sıfattır ve bir başka sıfatın taalluku olarak görülemez. Çünkü tekvîn, diğer sıfatlardan farklıdır ve onların ifade ettiğinden farklı bir anlam taşımaktadır. Örneğin Allah'ın ilim sıfatı eşya ve olaylardaki bilinmezliği kaldırıcı bir özellik taşıyıcı; kudret O'nun mümkün varlıkların bütün türlerine güç yetirişini ve irade de ezeli ilmi ile bilip takdir ettiği şeylerin belli bir zaman ve şekle tahsisini öngören bir sıfattır. Dolayısıyla bu sıfatların hiçbiri tekvîn sıfatının dile getirdiği "yaratma" anlamını taşımamaktadır.²⁵ Eğer eşya kudret sıfatıyla meydana geliyor olsaydı o takdirde Tanrı'nın kendisini "hâlık" diye vasıflandırmasının bir anlamı kalmazdı. Aynı zamanda eğer var olma kudret sıfatıyla ilgili bir durum olsaydı, bu durumda Kur'anda ifadesini bulan "ol" hitabının da bir anlamı olmazdı.²⁶ Tekvîn, kudret teriminin kapsamına dâhil edilip, "yaratmaya güç yetiren" anlamında O'na 'hâlık' isminin verilmesi caiz olsaydı, bu durumda Allah'ın güç yetiriyor olarak nitelendiği bütün arazların O'na isim olarak verilebilmesi gerekirdi.²⁷ Diğer taraftan Kudret, tekvînden önce gelmektedir. Zira Allah âlemde binlerce güneş ve ay yaratmaya kadir olmakla birlikte bunu yaratmamıştır.²⁸ Başka bir anlatımla yaratma olmadan da "kudret" mevcuttur. Oysaki herhangi bir nesnenin meydana gelişi, O'nun kudretiyle değil yaratmasıyla/tekvîniyle irtibatlandırılmaktadır. Bu durumda eğer tekvîn sıfatı mevcut değilse, yaratılanların kendi kendine meydana gelmiş olmaları gerekirdi ki bu düşünülemez.²⁹ Bu nedenle Mâturîdî âlimleri, tekvîn sıfatını Allah'ın zatıyla kâim müstakil bir sıfat olarak görmüşler, yaratma, diriltme, öldürme, rızık verme gibi filii sıfatları tekvîn sıfatıyla dile getirmişler ve sübutî sıfatları sekize çıkarmışlardır.³⁰

²¹ Nesefî, *Tabsıratu'l-Edille*, I/320-321; Yücedoğru, Tevfik, "Tekvîn", DİA, İstanbul, 2011, 40/389.

²² Lokman 31/11.

²³ Al-i İmran 3/190-191..

²⁴ Nesefî, *Tabsıra*, 1/312.

²⁵ Nesefî, *Tabsıratu'l-Edille*, I/307-308; Nesefî, *el-İ'timad*, Vr.28a.

²⁶ Nesefî, *el-İ'timad*, Vr.28a.

²⁷ Taftazani, *Şerhu'l-Akâid*, s.47.

²⁸ Semerkandî, *el-Mu'tekad*, s.14.

²⁹ Semarkandî, *el-Mu'tekad*, s.15.

³⁰ Yücedoğru, "Tekvîn", 40/389.



Mâtürîdî'ye göre tekvîn sıfatının kabulü aynı zaman da bir akli zarurettir. Çünkü Allah'ın farklı özelliklere sahip nesnelere yarattığı göz önüne alındığında fiillerinin zorunlu (tab'an) değil irade ile gerçekleştiğinin anlaşılacağını belirtir. Ona göre alternatif üretme ve seçme hürriyetinin mevcudiyeti Allah'ın yaratmaya kudret ve iradesinin bulunduğunu kanıtlar. Kudret sahibi olmayan bir varlığın hem kendine hem de zıddına tasarrufta bulunması düşünülemez. İnsanın, deneme yanılma metoduyla düzenlenip ortaya konulması mümkün olmayan bir tabiat içinde yaşadığına dikkat çeken Mâtürîdî, tabiatın bütün varlıkların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde meydana getirilmesinin onun her şeye vakıf bir zat tarafından halkedildiğini kanıtladığını söyler. Mâtürîdî duyulur âlemde kendisine engel olunamayacak derecede kudret sahibi olan bir zata ait fiilin bulunmamasının imkân dâhiline girmediği ve duyulur âlemin duyu ötesinin delilini teşkil ettiği gerçeğinden hareketle Allah'ın fiil sahibi olduğuna işaret ederek tekvîn sıfatına akli delil getirir.³¹ Aynı şekilde Mâtürîdî'ye göre yaratılan varlıklar iyilik, güzellik, çirkinlik ve kötülük gibi nitelikler taşırlar. Eğer bunlar, yaratmaya tekvîn aracılık etmeyip de doğrudan Allah'ın fiili olsaydılar, Zat'ın bu niteliklerle vasıflanması gerekirdi, bunu kabul etmek küfürdür. Öyleyse bütün bu fiillerin Allah'ın zatıyla ilişkili olmadığı ve sıfatıyla ilişkili olduğu açıktır.³²

Eş'ari ekolüne göre tekvîn, hakikî bir sıfat olmayıp, itibarî, izafî ve diğer fiilî sıfatlar gibi hâdis olduğundan Allah'ın zatıyla da kâim değildir. Zira onlara göre tekvîn sıfatının rolü yaratmaktır. Hâlbuki kudret sıfatı bu fonksiyonu yerine getirmekte, dolayısıyla da başka bir sıfata ihtiyaç kalmamaktadır. Onlara göre Allah için ispat edilen bir sıfatta, bir fiilin ona işaret etmesi ve zattan bir noksanlığı bertaraf edebilmesi gibi özellikler aranır. Oysaki bunu zaten kudret sıfatı sağlamaktadır ve bunun dışında bir sıfata gerek yoktur.³³ Kudret sıfatının âlemin meydana gelmesine taalluku "ol" hitabıyla olmaktadır. Böylece onlara göre tekvîn, "ol" hitabı olmaktadır. Allah'ın kelâmı kadîm olduğundan, "ol" hitabı da kadîm ve Allah'ın zatıyla kâimdir. Eş'arileri böyle bir görüşe sevk eden diğer önemli bir neden de, "tekvînin ezeli kabul edilmesi halinde mükevvenin de ezeli olacağı şeklindeki endişe olmaktadır. O halde tekvîn mükevvenin aynı kabul edilmelidir.³⁴ Onlar, tekvîn, ihyâ ve imâte gibi fiilî sıfatları, Allah'ın zatı ile kâim olmayan hâdis sıfatlar olarak ele alarak, tekvîn ile mükevven, döven ile dövülen, yiyenle yenileni birbirinin aynı olarak değerlendirmişlerdir.

³¹ Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhid*, s.108-110; Yücedoğru, "Tekvîn", 40/389.

³² Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhid*, s.110.

³³ Bkz. Neseî, *Tabsıra*, 1/414.

³⁴ Eş'arilerin bu görüşleri için bkz. Razî, *Muhassal* (Çev.Hüseyin Atay), Ankara, 1978, s.179; Taftazânî, *Şerhu'l-Akâid*, s.47v.d.



Eş'arilerin bu görüşü Mu'tezile ile de paralellik arz etmektedir.³⁵ Mutezile ve Eş'ariye kelimalarına göre Allah mahlûkatı ilahi fiillerin kaynağını teşkil eden kudret sıfatının hâdis taallukuyla yaratmıştır. Çünkü fiili sıfatlar Allah'ın zatıyla kâim olmayıp hâdistirler; canlıları yaratmak, rızık vermek, onları yaşatmak ve hayatlarına son vermek gibi fiiller ezeli kudret sıfatının yaratılmışlara taalluk etmesiyle meydana gelir. Bundan dolayı tekvîn gerçek bir sıfat değildir³⁶ Aslına bakılırsa Mutezile, yalnızca tekvîn sıfatının değil hiçbir sıfatın ezeli oluşunu ve Allah'ın zatıyla kâim oluşunu kabul etmemektedir.³⁷ Mutezilenin çoğunluğu "tekvînün mükevvenden başka" anlamının olmadığını, bazı Mutezile düşünürleri ve Kerrâmiye ise (Ebu Huzeyl, Bişr b. Mutemir, Hişam b. Hakem gibi) "tekvînün mükevvenin ötesinde bir manasının olduğunu" ve mükevvenden başka oluşunu kabul ederler.³⁸ Kerrâmiye'ye göre ise tekvîn hâdistir ve Allah'ın zatıyla kaimdir. Çünkü Allah'ın zati havadisın mahallidir. Mükevvenin ötesinde bir mana taşıyan tekvînün hudusunu söyleyenler, bunun hâdis olduğunu, ancak onu ihdâs edenin Allah olmadığını ileri sürerler. Onlara göre tekvîn hâdistir, ancak muhdes değildir. Muammer gibi bazılarının göre ise Tekvîn, ikinci bir tekvînle hâdis olur, o da üçüncü, o da dördüncü... Sonsuza kadar devam eder.³⁹ Onlara göre Allah ezelde hâliktir, ancak bu yaratmaya güç yetirmesi anlamına gelmektedir. Tıpkı insanları yaratıp onlar ibadet ettikten sonra mabut oluşu gibi. Dolayısıyla mabut oluş, onun zatıyla kâim bir mana değildir. Aksine Allah bu mana dolayısıyla mabut olmuştur.⁴⁰

Matüridi düşünce ekolü ise, tekvîni hakikî ve müstakil bir sıfat olarak kabul etmekte ve Eş'arilerin endişelerini, tekvîn ile mükevveni birbirinden ayırmakla gidermektedirler. Tekvîn, Allah'ın ezeli sıfatı olup kadîm iken, mükevven yaratılmış ve hâdistir. Yani tekvîn yaratılanın değil, yaratanın sıfatıdır. Tekvîn, Allah Teâlâ'nın âlemin her cüzünü var oldukları anda halk ve icad etmesidir. Böylece ilim ve kudret sıfatlarının taalluklarının hâdis oluşu, kendilerinin de hâdis olmasını gerektirmediği gibi, tekvîn sıfatının kadîm oluşu, taallukunun da kâdemini gerektirmez.⁴¹ Âlemin her bir parçası Allah'ın ezeli ilminin kapsamına girdiği gibi, aynı şekilde O'nun tarafından

³⁵ Nesefî, *İ'timâd*, Vr.26a. Geniş bilgi için bkz. Sâbûnî, *el-Bidâye*, s.35-36; Nesefî, Ebû'l-Muin, *Tabsıra*, I/306-373.

³⁶ Taftazani, Saduddin, *Şerhu'l-Mekâsîd*, tah. Adurrahman Umeyra, Beyrut, 1989, 4/168-173; Yücedoğru, "Tekvîn", 40/389.

³⁷ Mutezile'nin bu konudaki görüş ve düşünceleri için bkz. Kadı Abdülcebbar, *Şerhu Usûli'l-Hamse*, Beyrut, 1988, s.151; Eş'ari, Ebu'l-Hasen, *Makalâtü'l-İslamiyyîn*, tah. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut, 1990, 1/238-243.

³⁸ Nesefî, *Tabsıra*, I/206-207.

³⁹ Nesefî, *Tabsıra*, I/207; Pezdevî, *Usulu'd-Din*, s.76.

⁴⁰ Pezdevî, *Usûlu'd-Din*, s. 78.

⁴¹ Sabûnî, *el-Bidâye*, s.38; Nesefî, Ebû'l-Muin, *Tabsıra*, I/306; Nesefî, *el-Umde*, Vr.4a; *el-İ'timâd*, Vr.26a.



yaratılmıştır ve hepsi de O'nun tekvîn sıfatının kapsamına dâhildir.⁴² Tekvîn sıfatının hakiki ve ezeli bir sıfat kabul edilmesi, kudret sıfatını etkisiz hale de getirmemektedir. Çünkü kudret olmadan hiçbir fiilin gerçekleşmesi mümkün değildir.⁴³

Diğer taraftan tekvîn sıfatının, Eş'arî ve Mutezile'nin iddia ettiği gibi, Allah'ın zatıyla kâim olmayan hâdis bir sıfat olarak görülmesi de makul görülmemektedir. Çünkü eğer tekvîn hâdis ise, bu hudus ya başka bir tekvînle meydana gelmiştir ki, bu sonsuza kadar devam eder ve teselsül gerekir. Ya da tekvîne ihtiyaç olmadan kendi kendine meydana gelmiştir ki, bu durumda hâdis olan her şeyin kendi kendine var olabilmesinin önü açılmış olur ki, bu durumda Allah'ın kâinatın yaratıcısı oluşunu ileri sürmek için hiçbir neden kalmaz.⁴⁴ Çünkü Mâturîdî'ye göre, 'ezelde Allah vardı, fakat yaratma yoktu, sonra tekvîn olmaksızın yaratıklar vücut buldu' diyen kimsenin sözü, kâinatı nispet edeceği yaratıcı olmadan zikreden kimsenin sözü gibidir⁴⁵ Bunu kabul etmek, âlemin yaratıcısını inkâr etmekle aynı kapıya çıkar. Mâturîdî, yaratmayı tabiat ve nesnelere nispet edenlerin görüşünün, bunu iddia edenlerin görüşünden daha tutarlı olduğunu, çünkü onların telakkisinde beraberinde başka bir sistemin meydana geleceği bir sistem oluşturulduğunu, oysaki onlar (Eşariler ve Mutezile) ezelde bulunmayan bir yaratmayı, bu yaratmanın meydana gelişinde başka hiçbir ilahi sıfatı hesaba katmadan Allaha izafe etmektedirler. Bunu yaptıkları gibi, bunun nasıl olacağına ilişkin hiçbir açıklama da ortaya koyamamaktadırlar.⁴⁶ Ayrıca, hâdis olan bir tekvîn sıfatının mahalli, Allah'ın zati olamayacağı gibi; mahalsiz bulunması da düşünülemez.⁴⁷ Eğer tekvîn ezelde Allah ile kâim değilse ve onların iddia ettiği gibi sonradan oldu ise, ya kendi kendine var olmuştur ya da başkasının ihdasıyla var olmuştur. Bir şeyin kendi kendine meydana gelişi imkânsız olduğuna göre, başkasının ihdasıyla meydana gelmiş olması gerekir. Bu ise sonsuza kadar giden bir teselsülü gerektirir. O halde ihdas ve tekvîn hâdis değildir. Allah ezelde muhdis ve mükevvin olmakla muttasıftır ve her şey ne zaman var olmasını irade etmişse o zamanda var olur.⁴⁸ Vakıt O'nun fiiline izâfe edildiğinde, bizzat O'nun fiiline değil yaratılana/mefulüne vakit tayin edilmektedir. Bizatihi O, zamana tabii değildir ve bu konuda bir yardıma da ihtiyacı yoktur.

⁴² Nesefî, *İ'timâd*, Vr.26a.

⁴³ Pezdevî, *Usulu'd-Din*, s.80-81.

⁴⁴ Nesefî, *el-İ'timad*, Vr.26b.

⁴⁵ Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhid*, s.110.

⁴⁶ Mâturîdî, *Kitâbü't-Tevhid*, s.110.

⁴⁷ Nesefî, *el-İ'timad*, Vr.26b-27a.

⁴⁸ Mâturîdî, *Te'vilat*, I/220.

Tekvîn sıfatının hâdis oluşunu kabul edenlerin dayandıkları temel gerekçelerden birisi, tekvîn ezeli ve Allah'ın zatıyla kâim olursa, mükevvenin ondan geri kalışı söz konusu olamayacağından, bundan âlemin de kıdeminin gerekeceği şeklindeki düşünceydi. Neseffî'ye göre onlar yanlış bir öncülden hareketle kadim bir tekvîni kabul etmenin âlemin kıdemine götüreceğini iddia ettiklerini ve bu nedenle de tekvîn sıfatının kadim oluşunu söylemenin mümkün olmadığını ileri sürmüşlerdir.⁴⁹ Başka bir deyişle, tekvîn sıfatının kıdeminden, onun taallukunun da kıdeminin gerekeceğini ileri sürerler. Mâturîdîlere göre, onların bir yandan tekvîni kabul etmezken diğer taraftan da onun taallukunun kadimi gerektireceğini ileri sürmeleri tam bir tutarsızlıktır. Eğer bu taalluku kabul ediyorlarsa, bu durumda tekvîn kadim olmalıdır, Aksi takdirde onun varlığı da bir başkasına taalluk edecektir ki, bu teselsüle götürür. Mâturîdîlere göre tekvîn ezeli olmakla birlikte, onun başkasına taalluku hâdistir.⁵⁰ Yani âlemin onunla var oluşu ezeli değildir, aksine var olan her şey, varoluşu zamanında onun ilmi ve iradesine uygun olarak tekvîn ile meydana gelmiştir. Her var olanın varlığı, varoluşu zamanında O'nun tekvînine taalluk eder. Bu tıpkı Şaban ayında eşini boşamayı Ramazan ayının girişine talik eden kişinin durumuna benzer ki, talak zamanı geldiğinde gerçekleşir. Tekvîn ile mevcudatın ilişkisi de tıpkı buna benzer.⁵¹ Dolayısıyla Mâturîdîlere göre, kadim ve ezeli olan halk ve tekvîndir; mükevven ve mahlûk ise hâdistir.⁵² Ayrıca onların "mevcut olmadan icat imkânsızdır" sözlerini ele alan Pezdevî, bunun doğru olduğunu, icadın mevcutsuz olamayacağını ancak birlikte bulunmalarının gerekli olmadığını dile getirir. Pezdevî'ye göre icat mevcuttan hâli değilse de, bu mevcudun icadı takip etmesi anlamındadır.⁵³

Mâturîdî, bu konudaki düşüncesini Allah'ın kudret ve irade sıfatlarıyla kıyaslama yaparak temellendirir. Zira bu sıfatların kıdeminden, taalluklarının da kadimi gerekmemektedir. Burada sonradan olmuşluk fiilen vücut bulanla ilgilidir. Yoksa onun taalluk ettiği ilim, kudret veya tekvînle ilişkili bir durum değildir. Meydana gelen her şey, ona taalluk eden ezeli sıfatlarda bir değişikliğe yol açmaksızın sonradan meydana gelmektedir.⁵⁴ Allah herhangi bir sıfat ile nitelendirildiğinde, bununla ezelden beri nitelenmiş olur. Ancak bu sıfatların muhtevasına giren ya da sıfatlarının konusunu teşkil eden hususlara gelince, onların ezeli oluşu zannedilmesin diye onlardan söz edildiğinde, zamanları da zikredilmelidir. Mesela "Allah kıyametin kopuşunu yaratandır" denildiği zaman, vakti zamanı geldiğinde

⁴⁹ Neseffî, *Tabsıra*, 2/206, 211.

⁵⁰ Neseffî, *Tabsıra*, 1/349; Neseffî, *el-İ'timad*, Vr.27b.

⁵¹ Sabuni, *el-Bidâye*, s.38.

⁵² Pezdevî, *Usûlu'd-Dîn*, s.77.

⁵³ Pezdevî, *Usûlu'd-Dîn*, s.80.

⁵⁴ Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhid*, s.111.



yaratandır manası akla gelir. İlim, Kudret ve Tekvîn gibi sıfatların mükevven ile olan ilişkileri de benzer şekildedir.⁵⁵

Tekvîn'in ezelde mevcut olmakla birlikte, mükevvenin var olmamasından Allah'a acziyyet nispeti gerekir şeklindeki itirazlara Mâtürîdî, acz, tekvînin belli bir zamanda gerçekleşmesi planlandığı halde gerçekleşmemesi durumunda söz konusu olur, şeklinde cevaplamaktadır. Buna karşılık varlıklar, vücut bulması planlandığı zamana tekvîn çerçevesine girmişlerse, burada aczden söz edilemez.⁵⁶ Konunun esası şudur ki, bir fiili gerçekleştirmekle vasıflanan kimsenin, fiili ile hâlihazır aşamaması onun için bir aciz belirtisi sayılır, hâlihazır aşım fiilin, vakti gelince vâkii olduğu kişi ise kudretle nitelenmiş demektir. Bu durum, hem bizzat bir şeyin hem de imkân dâhilinde olan zıddının kendisinden sadır olabileceği kimseye benzer. Bu kimse şüphe yok ki, fiili açısından daha tam ve daha kâmindir. Bu konuda bir başka delil de şudur: Kuldan birbirini doğuran fiiller sadır olur ki, bu tür bir fiilin sonucu, eylemin bitirilmesinden bir süre sonra gerçekleşir; mesela ok atmak ve cinayet işlemek gibi. Bu durumda fail, asıl fiilin bitmesinden bir süre sonra "katil, cani, oku isabetli" adıyla anılabilir. Her ne kadar fiili "tab ve tevellüt" kavramlarıyla nitelenmese de Allah hakkında da benzer bir durum geçerlidir. Aynı şekilde ilahi emir ve buyruklar, bizim dönemimizde gelmemesine rağmen, bizler onlara muhatap oluyoruz, Rasulullah'a indirilen vahiyle her asırdaki insanlar mükellef olabilmektedir. Benzer şekilde kişi, kendi varlığının ezeldeki ilahi tekvîn ile kendi zamanında vücut bulduğunun da farkındadır.⁵⁷

Mâtürîdîlere göre tekvîn-mükevven ayrılığının, tekvîn sıfatıyla ilgili problemlerin çözümü ve itirazların giderilmesinde önemli bir basamak olduğu rahatlıkla görülebilir. Çünkü tekvîn ve mükevvenin aynı kabul edilmesi, problemi daha da zorlaştırmakta ve hatta Allah'ı âlemin yaratıcısı olmaktan çıkarmaktadır. Zira tekvîn ile mükevven aynı ise ve âlem de tekvîn ile meydana gelmişse, bu durumda mükevven kendi kendine meydana gelmiş olmaktadır. Fakat bu tarz bir kabul Allah'ın yaratıcılığını devre dışı bırakmaktadır. O halde, tekvîn sıfatıyla kastedilen mükevvenen başka bir şey olmalıdır.⁵⁸ Ayrıca tekvîn ile mükevven arasında mâhiyet itibariyle de farklılıklar bulunmaktadır. Tekvînin Allah'ın zatıyla kâim ezeli ve ebedî bir sıfat olmasına karşılık, mükevven araz olup hâdistir ve ezelde var olmadığı gibi, ebede kadar da var olamayacaktır.⁵⁹ Mâtürîdîlere göre

⁵⁵ Mâtürîdî, *Kitabu't-Tevhid*, s.111.

⁵⁶ Mâtürîdî, *Kitabu't-Tevhid*, s.111.

⁵⁷ Mâtürîdî, *Kitabu't-Tevhid Tercümesi*, çev.Bekir Topaloğlu, İsam, Ankara, 2005, s.64.

⁵⁸ Nesefî, *el-İ'timâd*, Vr.26b.

⁵⁹ Nesefî, *el-İ'timâd*, Vr.27b.



Eş'arilerin hem tekvîn ve mükevven aynılığını kabul etmeleri ve hem de tekvînin "ol" hitabından ibaret olduğunu ve bu hitabın mükevvenen ayrı olduğunu ileri sürmeleri çelişik bir durumdur. O halde nasıl ki, "ol" hitabının hâdisata taalluku, hâdisatın kıdemini gerektirmiyorsa, kadim bir tekvîn sıfatı için de durum bundan farklı olmayacaktır.⁶⁰ Aynı bağlamda benzer nitelikte Nahl Suresi 40.ayeti ele alan Pezdevî, bu ayetin, eşyanın tekevvinü ve yaratmanın ise kıdeminden söz ettiğini ifade eder. Bu konuda Mutezile ve Kerrâmiye bize muhalefet, Eşariler muvafakat etseler de, bu ayetin hepsi aleyhine delil olduğunu belirtir. Çünkü ayet açıkça tekvînin kadim ve mükevvenen başka oluşundan söz etmektedir.⁶¹ Görüldüğü gibi Kur'an nassı da, Eş'arilerin aksine tekvîn ile mükevven ayrılığına tanıklık etmektedir. Örneğin Kehf 51.ayette şeytanların yerin ve göğün yaratılışına şahit tutulmamasını dile getiren ayette, "yaratma" terimi, sema ve gökten ayrı tutulmuştur.⁶² Bu ayeti, sema ve göğün yaratılışı değil de, "yaratılış anı" şeklinde yorumlanmasını ise Pezdevî isabetli görmemektedir. Çünkü burada bu yoruma göre şahit tutma, Allah'ın şahit tutmadığı bir şeye nispet edilmiş olur. Ayeti bu tarzda yorumlamak ve Allah'ın gök ve yerin yaratılışını şahit tutmadığını söylemek, bir tevil değil, aksine bir tağyirdir.⁶³

Aynı şekilde Eş'arilerin tekvîni açıklamak için kullandıkları ayetteki "ol" emri ve onu takip eden "oluverir" ifadesi, onların aleyhine delildir ve bu, tekvînin mükevvenen ayrı oluşuna gösterir. Çünkü ayetteki "kün" tekvîn ise, "oluverir" ise ondan farklı olan mükevveni ifade etmektedir.⁶⁴ Ayetin söz dizilişi, tekvînden "kün" ve mükevvenen de "feyekun" lafzıyla söz etmesi, tekvîn-mükevven farklılığının önemli bir delilidir. Diğer taraftan Eş'airler Allah'ın 'ol' emrini, dolayısıyla kelamını kabul ettiklerine göre, Kelam Sıfatı da O'nun zatıyla kaim ezeli bir sıfattır. Onunla ilişkilendiren mükevvenat ise, hâdistir ve yaratılmıştır.⁶⁵ Burada âlemin yaratılışı "kün" emrine taalluk eder ki, bu da halk, icat ve ihdas olmaktadır. Aslında 'kün' sözü, mazaretsiz hızlı bir icattan ibarettir. Eş'arilerin Allah'ın âlemi "kün" sözüyle yarattığını kabul ettiklerine göre, yaratma ve tekvîn denen şey de budur. Eğer onlar bunun hakikatini kabul ediyor, ancak sadece ismini reddediyorlarsa, bu çelişkili bir durumdur. Çünkü tekvîni önce inkâr etmekte ve sonra da ispat etmektedirler. Eşariler, Mutezileye karşı "Allah'ın kelamının ezeliyeti" konusunda ne zaman söz söyleseler, bu ayeti zikrederler ve "Allah'ın mahlûkatı "kün" hitabıyla yarattığını haber verdiğini söylerler. Eğer Allah'ın "kün" hitabı mahlûk ise, bu da başka bir

⁶⁰ Nesefî, *el-İ'timâd*, Vr.27b.

⁶¹ Pezdevî, *Usûlu'd-Din*, s.79.

⁶² Pezdevî, *Usûlu'd-Din*, s.78.

⁶³ Pezdevî, *Usûlu'd-Din*, s.78.

⁶⁴ Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, I/220.

⁶⁵ Nesefî, *Tabsıra*, 1/316.



“hitaba” ihtiyaç duyar, oda üçüncüye, böylece devam eder. Bu ise Allah’ın kelamının gayr-i mahlûk oluşunu gösterir. Durum böyle olunca, onlar Allah için ezeli bir sıfat ispat ederler ki, âlemin hudusu ona taalluk eder. İşte bu, tekvîn, icat ve yaratmadır.⁶⁶

Tekvîn-müküvven ayrımını fiil-meful arasındaki başkalıktan (mugayeret) hareketle de temellendirmek mümkündür. Çünkü fiil, zorunlu olarak mefulden başkadır. Tıpkı dövmenin dövülenden (darbın madrubla) ve yemenin yenilenden (eklin mekuldan) farklı oluşu gibi. Neseî’ye göre darb ile madrubun, kırma ile kırılmanın, yeme ile yenilenin birbirinin aynı oluşunu iddia etmenin tutarsızlığı bedahetle bilinir. Eğer mükevven tekvînle aynı olursa, bu durumda zorunlu olarak mükevven kadim olmuş olur ki, onun bir yaratıcıya ihtiyacından söz etmek mümkün olmaz; âlemin yaratıcı ile bir irtibatı kalmaz. Ya da yaratmaksızın sadece ona kadir olmuş olur. Ve onun meydana gelişi de kendi kendine olur. Bu ise Allah’ın halık oluşunu gerektirmez.⁶⁷ Eğer tekvîn mükevven ise, bu durumda Allah’tan âleme yönelik olarak onun halık oluşunu gerektirecek bir irtibat kalmamış olur. Tek irtibat, Allah’ın âlemden önce oluşu şeklindedir. Bir zatın ötekinden önce oluşu ikincisinin öncekinin mahlûku oluşunu gerektirmez. Çünkü arada bir yaratma irtibatı yoktur. Diğer taraftan Tekvîn mükevven ise, mükevven Allah’ın zatıyla kaim olmadığına göre, bu durumda Allah bir tekvîn ile mükevvin olmayacaktır.⁶⁸ Kerrâmiyye’nin Allah’ı “halikiyyet manasında ezelde halık”⁶⁹ anlamında nitelemesi ve onun kudretini ise “halka güç yetirme” olarak yorumlaması fasit yorumdur. Çünkü kudretten müştak olan isim kadir’dir, hâlık değildir. Zira zinaya güç yetiren biri, zâni olmakla vasıflanamaz. Diğer sıfatlar da böyledir. Çünkü halık, bir medih ismidir. Eğer Allah onunla ezelde muttasıf olmaz ise, onunla şu an muttasıf olmuş olur. Allah’ın yaratmanın vücut bulmasıyla zatı gereği onu iktisap etmesi, ziyade bir medih anlamına gelir ki, bu ezelde yoktur. Bu imkânsızdır.⁷⁰

Tekvîn-Mükevven ayrılığını temellendirme de ‘küfür’ kavramını ele alan Neseî, küfür kulun fiili ise, onların tezine göre aynı zamanda küfür onun mefulü de olacaktır. Eğer küfrün kâfirin mefulü olmadığını söylerlerse, bu durumda onun fiili de olmayacaktır. Çünkü onların kabullerine göre fiil ile meful aynı şeydir. Üçüncü bir seçenek olarak eğer

⁶⁶ Neseî, *Tabsıra*, 1/317.

⁶⁷ Neseî, *et-Temhid*, s.29; Taftazani, *Şerhu’l-Akâid*, s.49.

⁶⁸ Neseî, *et-Temhid*, s.29.

⁶⁹ Kerrâmiyye, Allah’ın ezelde halikiyyet ile halık, razikiyyet ile razık oluşunu kabul etti ve diğer sıfatları da buna kıyasladılar. Onlar “halikiyyeti”, “yaratma kudreti” olarak açıkladılar. (Bkz. Neseî, *Tabsıra*, I/208).

⁷⁰ Sabuni, *el-Bidâye*, s. 36.

'kûfür', kâfirin ne fiili ne de mefulü değilse, bu durumda bunu savunanlar cebre düşmüş ve kâfir de mazur olmuş olur. Eğer küfür kulun mefulüdür, ancak fiili değildir denilirse, bu durumda küfür Allah'ın fiilidir. Bu kabule göre ise kulun kudretinin bir anlamı kalmayacaktır.⁷¹ Ebu'l-Muin en-Nesefî'ye göre sahih olan, tekvînin mükevvenen ayrı olmasıdır.

Tekvîn ile mükevvenin aynı kabul edilmesi durumunda, Allah ile âlem arasında var olan 'yaratma' ilişkisi de anlamını yitirmektedir. Oysaki Müslümanlar arasında Allah'ın âlemin yaratıcısı oluşu konusunda ittifak mevcuttur. Şüphe yok ki yaratıcı, bizim Allah'a verdiğimiz bir vasıftır ve onun kendisiyle yaratıcı olacağı bir mananın varlığını gerektirir. Tekvîn ile mükevven aynılığını savunan Mütezile, Neccariye ve Eşairyye gibi muhaliflere göre, Allah'tan âleme uzanan 'onunla yaratıcı olarak vasıflanabileceği ve âlemin de yaratılmış vasfını alabileceği' bir mana mevcut değildir. Çünkü eğer burada mana mevcut olsaydı, bu mana halk ve icat olacaktı. Halk ve icat, onların düşüncesine göre mükevven ile aynı olduğuna göre, Allah'tan âleme giden, O'nun âlemden önce oluşu dışında bir mana yoktur. Bir şeyin diğerinde önce olması onun yaratıcısı olması için yeterli değildir. Çünkü böyle bir kabüle göre, Allah'ın yaratıcı olabileceği bir mana söz konusu değildir. Tıpkı bu Ahmet'in Osman'dan sonra dünyaya gelmiş olması örneğine benzer ki, Osman'ın önce mevcut olması onu yaratıcı konumuna getirmez. Aynı şekilde kudret sıfatı da "kâdir" olanı, yaratma sıfatıyla (tekvîn)le vasıflanmadığı sürece yaratıcı (hâlık) konumuna getirmez. Allah ezelde kudret sıfatıyla muttasıf olmasına karşılık mahlûkat henüz var olmamış ve yaratma gerçekleşmemiştir. Böylesi bir kabul bizi, akli olarak Allah'ın âlemin yaratıcısı olmadığı sonucuna ulaştırır ki, bunun imkânsız oluşu bir tarafa aynı zamanda âlemin kâdemini de gerektirir.⁷² Bu durumda âlemin bir yaratıcıya ihtiyacı kalmayacağından, bu, yaratıcıyı inkâr etmekle aynı kapıya çıkar.

Mâturîdîlere göre tekvîn sıfatının mükevvenle özdeşleştirilmesi, tarifi zor bir ahlaki çıkmaza da götürecektir. Eğer tekvîn ile mükevven, halk ile mahlûk birbirinin aynı ise, bu durumda yaratılanlar arasında bir fark kalmayacak, iblis, insanlar, ölümler, diriler ve maymunlar bir ve aynı olacaktır. Bunun yol açacağı ahlaki çıkmaz ise iyi ile kötü, güzel ile çirkin arasındaki farkın ortadan kalkmasıdır.⁷³ Aynı zamanda gökyüzünün yaratılması gökyüzü, yeryüzünün yaratılması da yeryüzü olur ki, bunu savunabilmek son derece zor görünüyor.

⁷¹ Nesefî, *Tabstra*, 1/316.

⁷² Nesefî, *Tabstra*, 1/327.

⁷³ Nesefî, *Tabstra*, 1/330.



Sonuç olarak Mâturîdîler, Allah'ın diğer sıfatlardan farklı zatıyla kaim ve ezeli bir sıfatı olarak Tekvîn Sıfatı'nı kabul etmişler ve onu nakil hem de akıl açısından temellendirmeye çalışmışlardır. Tekvîn sıfatının nass temelini, Kur'an'daki yaratma ile ilişkili ayetlerden hareketle ortaya koyan Mâturîdîler, Tekvîn sıfatının diğer sıfatlardan farkını ortaya koyarak gerekliliğini savunmuşlardır. Tekvîni Allah'ın ezeli sıfatlarından biri olarak kabul etmişler ve ilim, irade, semi ve basar sıfatlarında olduğu gibi Allah'a nispet edilebileceğini dile getirmişlerdir. Mâturîdî Gelenek Tekvîn Sıfatını Allah'ın subuti sıfatlarından birisi olarak görmüştür ve O'nun yoktan yaratıcılığını ifade etmek için kullanmıştır. Allah'ın ezelde bu sıfatla muttasıf olmasının yaratılanların da ezeli oluşunu gerektirmeyeceğini, yaratma ile yaratılanların birbirinden farklı oluşuna (tekvîn mükevven ayrılığı) dayandırmışlardır.

Kaynakça

- Ali el-Kari, Şerhu Fıkhî'l-Ekber, Beyrut, 1984
- Cürcani, Seyyid Şerif, Ta'rifât, Tah: Abdurrahman Umeyra, Beyrut, 1987.
- Ebu Hanife, Numan b. Sabit, Fıkhul'l-Ekber (Ali el-Kâri Şerhiyle Birlikte), Beyrut, 1984.
- Eş'ari, Ebu'l-Hasen, Makalâtü'l-İslamiyyîn, tah.Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut, 1990.
- Kâdı Abdülcebbar, Şehru Usûli'l-Hamse, Beyrut, 1988.
- Maturidî, Ebu Mansur, Kitâbu't-Tevhîd, Tah.Bekir Topaloğlu, Beyrut, 2007.
- Maturidî, Kitabu't-Tevhid Tercümesi, çev.Bekir Topaloğlu, İsam, Ankara, 2005.
- Maturidî, Te'vilâtu'l-Kur'an, tah. Ahmet Vanlıgolu-Bekir Topaloğlu, Dâru'l-Mizan, İstanbul, 2005.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât, el-İ'timâd fi'l-İ'tikâd, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih: 3085.
- Nesefî, Ebu'l-Berekat, el-Umde fi'l-İtikâd, tah.Temel Yeşilyurt, Malatya, 2000.
- Nesefî, Ebu'l-Berekat, Medâriku't-Tenzil, İstanbul, 1984.
- Nesefî, Ebu'l-Muin, Tabsiratü'l-Edille, tah. Claude Selame, Dımaşk, 1993.
- Nesefî, et-Temhid fi Usuli'd-Din, tahkik: Abdulhay Kabil, Kahire, 1987.
- Pezdevî, Ebu'l-Yüsr, Usûlu'd-Din, Kahire, 2003.
- Razî, Fahrüddin, Muhassal (Çev.Hüseyin Atay), Ankara, 1978.
- Sabunî, Nurettin, el-Bidâye fi Usuli'd-Diyâne, tah. Bekir Topaloğlu, Ankara, 1991.
- Smerkandî, Şemsüddin, el-Mu'tekad li İtikadi Ehli'l-İslam, tah.İsmail Yörük-İsmail Şık, Araştırma Yayınları, Ankara, 2011.
- Taftazan, Sadüddin, Şerhu'l-Akaid, Tah. Ahmed Hicazi es-Saka, Kahire, 1988.



Taftazanî, Saduddin, Şerhu'l-Mekâsîd, tah. Adurrahman Umeyra, Beyrut, 1989.
Yücedoğru, Tefik, "Tekvîn", DİA, İstanbul, 2011.